

Högskolan Kristianstad
291 88 Kristianstad
044-20 30 00
www.hkr.se

C-Uppsats

Våren 2013

Lärarytbildningen
Religionsvetenskap III, SRE63L

Det är väl en likvärdig utbildning?

- En komparativ granskning av läromedel för religionskunskap1

Författare
Mimmi Stehn

Handledare
Roy Wiklander

Examinator
Mats Bergenhorn

www.hkr.se

Abstract

I denna studie har jag undersökt om olika läroböcker för religionskunskap 1, som är avsedda för antingen studieförberedande program eller yrkesförberedande program ger alla elever samma möjligheter att nå upp till läroplanens kunskapskrav inom området för etik och moral. Undersökningen genomfördes även för att lyfta fram anledningar till att författare ger ut olika typer av läroböcker för en gymnasiegemensam kurs där ämnesplan och kunskapsmål är samma. Studien presenterar tidigare forskning inom ämnet genom att titta på den senaste läroplanen Gy 11, syfte och kunskapsmål i ämnesplanen för religionskunskap 1, tidigare forskning inom läromedel samt etik och moral inom religionskunskap. Studien bygger på en kvalitativ komparativ innehållsanalys av fem utvalda läromedel samt en kompletterande kvantitativ studie. Resultatet visar att läroböckerna i stort innehåller tillräckligt med information för att eleverna ska kunna nå målen. Skillnaderna mellan de olika läroböckerna är marginella och skillnader finns framförallt i presentationen av de olika normativa etiska modellerna samt antalet och djupet i övningsuppgifterna. Tendenser finns att kommersiella syften kan medverka till att olika läromedel för samma kurs produceras.

Ämnesord: Religionskunskap 1, läroböcker, läromedel, Gy11, etik och moral

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 INLEDNING	4
1.1 Syfte och problemformuleringar	6
1.2 Studiens avgränsning.....	7
2 BAKGRUND	8
2.1 Ämnets syfte	8
2.2 Läroplanens utveckling	9
2.3 Utveckling av läromedel i religionskunskap.....	11
2.4 Etik i Religionsämnet.....	12
2.5 Etik i läroböcker.....	13
3 METOD OCH MATERIAL	14
3.1 Val av metod	14
3.2 Genomförande	14
3.3 Bearbetning	16
3.4 Studiens tillförlitlighet.....	17
3.5 Metoddiskussion.....	17
4 RESULTAT	19
4.1 Redovisning kvantitativ granskning	19
4.1.1 Redovisning kvalitativ granskning.....	25
5 Analys och diskussion	39
5.1 Struktur och upplägg i läroböckerna	39
5.2 Etik i läroböckerna	40
5.3 Skolans val av läromedel	41
6 SAMMANFATTNING	43
7 REFERENSFÖRTECKNING	44
7.1 Elektroniska källor	44
7.2 Tryckta källor	44
7.2.1 Undersökta läromedel	44
7.2.2 Övriga tryckta källor	45

1 INLEDNING

I gymnasieskolan idag används olika läromedel för yrkesförberedande program och för studieförberedande program i kursen religionskunskap 1, trots att kursens innehåll och mål är samma för de båda inriktningarna. Jag vill med denna uppsats ta reda på varför det är så här och om de olika böckerna ger eleverna samma möjligheter att nå läroplanens kunskapsmål.

Undervisningen i skolan sker genom läroböcker i stor utsträckning och blir för många elever en viktig del av utbildningen. För vissa människor är just läroboken den enda typen av bok som lästs. För majoriteten av dagens utbildande lärare är läroboken ett viktigt redskap i undervisningen (Ammert, 2011, s.17). Lärobokens roll i skolan och hur mycket plats den tar är ett ämne som det inte forskats särskilt mycket om. Den viktiga triangeln mellan lärare, elever och läromedel och hur lärande skapas beror självklart på hur läraren och eleverna samspelar men läromedlen som används och dess betydelse för undervisningen är viktig (Englund, 2011, s. 282)

Religionskunskap 1 läses med samma centrala innehåll och kunskapskrav för alla gymnasieelever i Sverige.

”Yrkesprogrammen ska utgöra grund för yrkesverksamhet och fortsatt yrkesutbildning. Alla elever på yrkesprogram ska inom ramen för sin gymnasieutbildning ges möjlighet att uppnå grundläggande behörighet till högskoleutbildning som påbörjas på grundnivå. De högskoleförberedande programmen ska utgöra grund för fortsatt utbildning på högskolenivå.”

(Skollagen kap. 16, § 3 och § 4)

Eleverna ska alltså ges möjlighet att nå likvärdiga betyg oavsett om de valt högskoleförberedande eller yrkesförberedande program.

Inom exempelvis matematik som också är ett gymnasiegemensamt ämne finns särskilda spår för yrkesförberedande program respektive högskoleförberedande program. I religionskunskap 1 är det däremot så att kursmålen är likvärdiga oberoende av vilket program som eleven valt att läsa. Majoriteten av landets lärare tycker sig kunna se att den senaste gymnasiereformen Gy11s ämnesplaner är bra och att införandet av centralt innehåll har bidragit till en mer likvärdig gymnasieutbildning (Lärarnas riksförbund, 2013, s.6). Det är samma mål och kunskapskrav för studieförberedande program och yrkesförberedande program.

I dagens Sverige är det läraren som har största ansvaret för att välja ut lämpliga läromedel för undervisningen. Skolverkets (2013, s.1) forskningsnyheter förmedlar att det är förlagen och författarna som har huvudansvar för kvalitetsgranskningen av läromedel och att det finns en omtvistad diskussion om den kommersiella frågan kring läromedel. Trots att mål och ämnesplan är likvärdig i religionskunskap finns det litteratur som riktar sig specifikt till antingen yrkesförberedande program eller studieförberedande program.

Det var under genomförd Verksamhetsförlagd utbildning på gymnasiet som min reflektion kring detta uppstod. Jag som lärarstudent tog del av de läromedel som användes av lärarna på den gymnasieskola jag genomförde VFU på och började fundera över anledningen till att det i inledningen av läromedlen beskrivs att de är lämpade för endera av programinriktningarna. Jag upplevde då att kraven på eleverna i de yrkesförberedande klasserna ställdes lägre än för majoriteten av eleverna på de studieförberedande programmen och jag funderade över hur stora skillnaderna i läromedlen i religion är. Finns det lika stor möjlighet för eleverna att genom läromedlen ta till sig kunskapen som krävs?

Utgångspunkten för den kvalitativa delen av denna undersökning kommer att begränsas kring det centrala innehållet för etik och moral. Följande är hämtat ur ämnesplanen för religionskunskap 1 ur läroplanen Gy 11:

”Undervisningen i kursen ska behandla följande centrala innehåll:
Tolkning och analys av olika teorier och modeller inom normativ etik samt hur dessa kan tillämpas. Etiska och andra moraliska föreställningar om vad ett gott liv och ett gott samhälle kan vara. Analys av argument i etiska frågor med utgångspunkt i kristendomen, övriga världsreligioner, livsåskådningar och elevernas egna ställningstaganden.

(Skolverket, 2011, s.137)

Utgångspunkten för granskningen av läromedlen i denna studie är att jämföra de läromedel som är anpassade yrkesförberedande program respektive studieförberedande program samt att granska och analysera innehållet gentemot kunskapsmålen i den senaste läroplanen som genomgående i uppsatsen kommer förkortas Gy 11. Studien baseras därmed på den kvalitativt djupgående analysen av läromedlen och den kvantitativa undersökningen är av en mer kompletterande karaktär. Genom att tydliggöra eventuella skillnader mellan läromedlen för respektive programinriktning både genom att skrapa på ytan och gå på djupet ses

frågeställningen ur flera vinklar, vilket ger möjlighet till en större helhetsbild då problemet ses ur fler än ett perspektiv (Denscombe, 2009, s.187).

Jag kommer att lyfta väsentliga delar av läromedlen för att urskilja eventuella likheter och skillnader dem emellan. Genom att utföra textanalys i denna studie är tanken att jag ska kunna göra en jämförelse mellan läroböckerna och samtidigt granska hur de förhåller sig till styrdokumentet. Enligt rekommendation av Lindgren (2012, s. 271) har jag i denna studie valt att arbeta kvantitativt och kvalitativt parallellt eftersom dessa metoder i textanalysen är så beroende av varandra. Det går inte att kvantitativt granska texten utan att ta hänsyn till att det faktiskt är språk och meningsskapande som studeras.

I den kvantitativa textanalysen fokuserar jag på att på ett systematiskt sätt beskriva innehållet och detta innehåll granskas därefter på djupet genom den kvalitativa delen. Yt betydelsen av det som står i texten beskrivs i samtliga böcker för att en jämförelse av ord och språkbruk ska vara möjlig. Den kvantitativa metoden ger mig information om struktur och kvantitet i respektive lärobok medan den kvalitativa metoden sker genom tolkning av textinnehållet som sedan kan underlätta jämförelsen mellan litteraturen för yrkesförberedande programmen samt för de studieförberedande programmen samt i vilken mån det med de granskade läromedlen går att uppfylla målen för ämnet religionskunskap 1.

1.1 Syfte och problemformuleringar

Syftet med uppsatsen är att undersöka om de olika läroböckerna för religionskunskap 1 som är avsedda för olika program ger alla elever samma möjligheter att nå upp till läroplanens kunskapskrav. Är det så att innehållet i de olika läroböckerna skiljer sig mycket åt och vad är det i så fall som skiljer yrkesprogrammets böcker från de studieförberedande programmets böcker? Undersökningen genomförs även för att se vilka skäl som finns för att författare och förlag ger ut olika typer av läroböcker för samma kurs.

Studiens syfte preciseras i följande problemformuleringar:

- Varför finns det olika utgåvor av läroböcker riktade till antingen studieförberedande eller yrkesförberedande program trots att ämnesplanen är den samma?

Läroboksanalysen har genomförts för ge svar på följande kvantitativa och kvalitativa frågeställningar:

- Hur skiljer sig antalet sidor, bilder och text åt i de utvalda läroböckerna?
- Vilka skillnader finns i språk och innehåll samt vilka delar har författarna valt att ta bort eller lägga till?
- Hur förhåller sig läroböckernas avsnitt om etik och moral till ämnesplanens mål och kunskapskrav för Religionskunskap 1 i Gy11?
- Skiljer sig ambitionsnivån totalt sett mellan läroböckerna för yrkesprogrammen och böckerna för de studieförberedande programmen?
- Är innehållet i läroböckerna tillräckligt omfattande och kvalificerat för läroplanens mål och kunskapskrav oavsett vilket program de är avsedda för?

1.2 Studiens avgränsning

Denna studie kommer inte att undersöka hur betygsstatistik och liknande ser ut för respektive gymnasieinriktning. Det kommer inte heller redovisas några skillnader mellan tidigare publicerade läroplaners kunskapskrav och de nuvarande. Fokus kommer endast kretsa kring Gy11 och läroböcker som används för undervisning i Religionskunskap 1.

2 BAKGRUND

I bakgrunden presenteras forskning som går att knyta an till studiens syfte och problemställning. Sökningen efter material har skett i pedagogiskt anknutna databaser genom sökord som ”Gy11”, ”religionskunskap 1” och ”yrkesförberedande program”, ”studieförberedande program” och ”läromedel”. Avsnittet inleds med utdrag ur Gy 11 som presenterar syfte och kunskapsmål som gymnasieskolor ska arbeta utefter. Jag har även valt att presentera utvecklingen av läroplanen genom en historisk tillbakablick för att kunna se hur läroplanen utvecklats och därmed även hur grunden har lagts till dagens arbetssätt.

2.1 Ämnets syfte

”Undervisning i religionskunskap ska syfta till att eleverna”:

”breddar, fördjupar och utvecklar kunskaper om religioner, livsåskådningar och etiska förhållningssätt och olika tolkningar när det gäller dessa.”

(Skolverket, 2011, s. 137)

Vidare läggs extra tyngd på kristendomsundervisningen då dess värdegrund ligger till grund för dagens samhälle.

”Undervisningen ska ta sin utgångspunkt i en samhällssyn som präglas av öppenhet i fråga om livsstilar, livshållningar och människors olikheter samt ge eleverna möjlighet att utveckla en beredskap att förstå och leva i ett samhälle präglad av mångfald.”

(a.a.)

Resterande delen av läroplanens beskrivning av religionsämnets syfte bygger även den till största del på etik och moral samt hur etiska teorier och modeller bör användas:

”Eleverna ska ges möjlighet att diskutera hur relationen mellan religion och vetenskap kan tolkas och uppfattas, till exempel beträffande frågor om skapelse och evolution. Undervisningen ska leda till att eleverna utvecklar kunskaper om hur människors moraliska förhållningssätt kan motiveras utifrån religioner och livsåskådningar. De ska ges möjlighet att reflektera över och analysera människors värderingar och trosföreställningar och därigenom utveckla respekt och förståelse för olika sätt att tänka och leva.”

(a.a.)

I den avslutande texten beskrivs att möjlighet ska ges till eleverna att analysera och värdera religioners förhållningssätt i frågor om etnicitet, kön, sexuell läggning och den socioekonomiska bakgrund som finns. Följande förmågor ska eleven ges förutsättningar att utveckla:

”Förmåga att analysera religioner och livsåskådningar utifrån olika tolkningar och perspektiv:

1. Kunskaper om människors identitet i relation till religioner och livsåskådningar.
2. Kunskaper om olika uppfattningar om relationen mellan religion och vetenskap samt förmåga att analysera dessa.
3. Förmåga att använda etiska begrepp, teorier och modeller.
4. Förmåga att undersöka och analysera etiska frågor i relation till kristendomen, andra religioner och livsåskådningar.”

(a.a.)

2.1.1 Kunskapskrav för betygen A, C och E

Betyget E

Eleven kan **översiktligt** beskriva vad som utmärker några normativa etiska teorier och modeller, genomföra en **enkel** analys av modellerna och använda dem för att ge **enkla** argument i **någon** fråga. Eleven för **enkla** resonemang om vad ett gott liv och ett gott samhälle kan vara utifrån dygdetiska och andra moraliska föreställningar.

Betyget C

Eleven kan **utförligt** beskriva vad som utmärker några normativa etiska teorier och modeller, genomföra en analys av modellerna och använda dem för att ge **välgrundade** argument i **någon** fråga. Eleven för **välgrundade** resonemang om vad ett gott liv och ett gott samhälle kan vara utifrån dygdetiska och andra moraliska föreställningar.

Betyget A

Eleven kan **utförligt och nyanserat** beskriva vad som utmärker några normativa etiska teorier och modeller, genomföra en **komplex** analys av modellerna och använda dem för att ge **välgrundade och nyanserade** argument i **några** frågor. Eleven för **välgrundade och nyanserade** resonemang om vad ett gott liv och ett gott samhälle kan vara utifrån dygdetiska och andra moraliska föreställningar.

(Skolverket, 2011, s.139)

2.2 Läroplanens utveckling

Skolämnet religionskunskap har genomgått flera utvecklingsfaser fram till införandet av folkskola år 1842 och fram tills införandet fördes heta debatter kring förändringen. Folkskolan blev en kompromiss mellan de två läger där ena sidan ville att kristendomsundervisningen skulle innefattas av fattigskolan medan det andra lägret propagerade för en medborgarskola. Folkskolans kristendomsundervisning innefattade vid denna tidpunkt bibelkunskap,

konfessionell katekesundervisning och utantilläsning. Fram till slutet av 1800-talet varade en maktbalans som kom att ge religionsundervisningen hög status (Algotsson, 1975, s. 29-30). Den allmänna skolplikten infördes i Sverige 1842 och ansvaret för undervisning gick från hemmet till lärare och skolor. Utvecklingen gick långsamt framåt och 1919 kom en ny vändpunkt och det formaliserade arbetssätt som folkskolan använt blev mer barnnära beskriver Hartman (2011, s. 29). 1962 kom kravet på objektivitet i kristendomsundervisningen. Från och med nu skulle man undervisa på ett allsidigt och sakligt vis. 1963 genomfördes en stor namninsamling på två miljoner underskrifter i Sverige angående läroplanens utformning i religionsämnet i samband med framkomsten av den nya gymnasieskolan och partiet Kristdemokraterna bildades i samband med detta uppror (a.a.).

1969 års läroplan har också en betydande roll i utvecklingen av läroplanen då undervisningen kom att bli mer elevcentrerad. Detta var en trend som fortsatte och efter år 1980 års läroplans införande fick elevinflytandet ännu större betydelse i religionsundervisningen. 1990 kom skolan att kommunaliseras och en ny typ av läroplaner infördes (a.a.).

Gymnasieformen från 1991 kom att bidra till att fler och fler elever avbröt sina gymnasiestudier utan att de tagit examen. Detta tros vara ett resultat av det förändrade betygssystemet samt att yrkesprogrammen förändrades och förlängdes. Detta problem har kvarstått fram till den senaste satsningen med läroplanen Gy11 (Lärarnas riksförbund, 2013, s.8). Efter 1994 kom läroplanerna att vara av mindre omfattande karaktär men syftet var att de skulle kunna användas under lång tid framöver. Som komplement till dessa kom även kurs- och ämnesplaner samt lokala styrdokument som reglerar hur skolarbetet ska bedrivas för att gällande mål ska kunna uppnås (Hartman, 2011, s. 30). Utvecklingen för yrkesförberedande program när det gäller kärnämnen (dagens gymnasiegemensamma ämnen) har gått igenom en viss skoltradition. Kortfattat har kärnämnen integrerats i programmen som ger yrkesbehörighet. Kärnämnen fanns från början endast i de program som idag benämns som studieförberedande program (Lindberg, 2003, s. 37).

Det kommer dröja några år till innan den senaste gymnasiereformen Gy11 kan utvärderas eftersom de första elever som fullföljt gymnasieprogram med Gy11 tar sin examen 2014. Trots detta kan man redan nu se en positiv inställning från lärarnas håll. Två tredjedelar av lärarnas riksförbunds tillfrågade lärare visade sig vara positivt inställda till att uppdelningen

blev högskoleförberedande samt yrkesförberedande program (Lärarnas riksförbund, 2013, s.18).

2.3 Utveckling av läromedel i religionskunskap

Under 1900-talet har läromedlen utvecklats och förändrats och det är mer bilder och illustrationer. Modernare läromedel tenderar även att vara mer kort och koncist beskrivande då man ser till textinnehåll, vilket bidrar till att utformningen är mer inriktad på att beskriva innehållet på ett faktaspäckat sätt, visar skolverkets sammanfattning av forskning kring läromedels betydelse i skolan. Valet av vilka läromedel som används i skolorna idag är helt decentraliserat, det är skolorna själva som gör urvalet. År 1938 till 1974 genomfördes statlig granskning av alla läromedel som användes för undervisning, idag är det upp till pedagoger och rektorer att själva se till att läromedel som används är aktuella och har väsentligt innehåll. Det finns grundkriterier för läromedel att de ska följa läroplanen och vara anpassade efter den målgrupp som de riktar sig till. Förlagen ansvarar för kvalitetssäkringen och läromedlen testats av elever och lärare innan de ges ut. Det finns även en kommersiell aspekt av författande eftersom lärarna väljer vilka böcker de ska använda så blir det viktigt för författarna att ständigt förnya och utveckla läromedel (Skolverket, 2013, s. 1).

Forskning som Skolverkets rapport sammanfattat tyder emellertid på att läromedlen har svårt att nå upp till de höga krav som ställs i kursmålen (Tema läromedel, 2012, s. 1) Liljefors Persson (2011, s. 84) betonar däremot i sin studie av läromedel för gymnasieskolan i religionskunskap att inledningskapitlen och presentationen av de olika avsnitten generellt är bra beskrivna och väl förankrade i relation till styrdokumentet. Allt för ofta ställs det för låga krav på innehållet i undervisningen i skolan och traditioner präglar hur ämnet lärs ut till eleverna. Val av undervisningsmedel är av stor vikt och frågan om vad man ska välja är komplicerad. Innehåll och stoff bör presenteras för eleverna på ett intressant sätt (Linnér & Westerberg, 2009, s.139). Viveca Lindberg (2006, s.67) har forskat kring yrkesprogrammets utveckling. I sin studie kommer hon fram till att kärnämneslärare använder sig av kompletterande texter för att eleverna inom yrkesprogrammen ska bli mer motiverade. En lärobok har mycket begränsat utrymme för text och bild, samtidigt som författarna tar på sig ett stort ansvar att förmedla informationen utan att motverka centrala värderingar i styrdokumentet, vilket kan göra att kompletterande material kan behövas (Härenstam, 2006, s.7).

Det är ingen lätt uppgift läromedelsförfattarna har. På ett fåtal sidor ska bra och viktig information presenteras. Författaren gör sina val och i samråd med läromedelsredaktören ska textinnehållet och eventuella bilder skapas. Hur dessa val görs framkommer inte i läromedlen, en inledande text kring detta är något som borde finnas i förordskapet menar Liljefors Persson (2011, s. 87). De flesta läromedel innehåller mycket bilder och även faktainnehållet är stort. Något som bör poängteras är att källhänvisning saknas i läromedlen och att det därför kan vara svårt att veta vad författaren stödjer sig mot i sin faktabeskrivning (a.a.s. 91). Ett sätt att se på läromedel är att se dess innehåll som meningserbjudanden och sedan är det upp till eleverna att välja om de vill ta till sig det som förmedlas. Oavsett hur pedagoger och elever väljer att se på läromedlets funktion så har det att göra med kunskap. På så sätt kan läroböcker ses som ett sätt för unga människor att integrera sina egna erfarenheter med andras erfarenheter och därmed skapa mening (Englund, 2011 s. 280).

2.4 Etik i Religionsämnet

Etik och moral är en självklar del i skolans arbete och värdegrund men i religionsämnet har det en betydande roll och karaktär. Styrdokumenten konkretiserar vad eleverna ska kunna inom ramen för etik och moral i religionsämnet. I läromedel som används i skolan idag framgår det att ”Du ska syssla med moraliska dilemman av olika slag och lära dig några etiska teorier” (Lövstedt, 2011 s.115). Kopplingen mellan religion och etik är däremot vag och endast några få läromedel framhäver dessa samband. I gymnasieskolans ämnesplaner finns en tydlig beskrivning av hur etiken ska framträda i undervisningen. De normativa teorierna har en framtoning och vikt läggs vid argumentation. Ämnet förväntas ge färdigheter som förmåga att argumentera kring etiska dilemman, reflektion och analys kring etiska modeller samt egna ställningstaganden. Att föra resonemang kring moraliska föreställningar är ett av läroplanens kriterier för att eleven ska kunna betyg sättas i religionsämnet (Lövstedt, 2011, s.117).

Trots denna tydlighet visar skolinspektionens granskning (Skolinspektionen, 2011, s.10) att etik och moral i religion 1 på flera av de undersökta skolorna inte vävs in i den övriga undervisningen utan separeras till ett eget avsnitt i undervisningen, något som bidrar till att eleverna går miste om att använda sig av de etiska modellerna i den övriga religionsundervisningen. Undersökningen visar även att ett antal skolor helt utesluter

användandet av etiska begrepp samt att kraven på eleverna ställs för lågt. Lövstedt (2011, s. 117) menar att moraliska dilemman ofta används i skolan i religionsundervisningen. Lösningar på moraliska dilemman finns egentligen inte utan eleverna lär sig att se problem ur olika vinklar. Detta påstående stöds även av Olivestam (2006, s. 70) som för fram att läromedlen som används för undervisning i religionsämnet ofta har övningar som öppnar för olika typer av diskussioner kring etiska frågeställningar som inte alltid används i samband med etiska modeller och begrepp.

2.5 Etik i läroböcker

Skolinspektionens (2011, s.11) granskning visar att pedagoger ofta upplever tidspress och att det är komplicerat att hinna med allt centralt innehåll i religionskunskap 1. Att arbeta tematiskt och därmed låta de olika delarna vävas in i varandra är något som visade sig underlätta detta. De pedagoger som kände mest press visade sig vara bundna till att läromedlen inte är skrivna på detta tematiska sätt och att det därför kräver mer arbete av pedagogerna själva för att möjliggöra sådan undervisning. Linner & Westerberg (2009, s.187) menar att pedagoger allt som oftast kan mötas av motstånd då de vill prova på metoder som inte följer den traditionella normen, vilket i detta fall kan vara negativt i den bemärkelsen att det begränsar pedagogens möjligheter att skapa mindre stress i sin arbetsmiljö.

Skolverkets forskningssammanfattning *Tema läromedel* visar att en anledning till att läroböcker inte följer läroplanen kan vara att vissa skolor använder sig av äldre upplagor av läroböcker (2012, s.1). De nyare upplagorna lever ofta upp till kraven som ställs för kursen. Det poängteras att även om en lärobok är anpassad till en viss ämnesplan innebär inte att det i alla avseenden är anpassad att innefatta kraven för samtliga mål. Följden av detta blir att läromedlen inte blir styrande på ett negativt sätt om pedagogen kan göra ett rimligt didaktiskt val och särskilja kursplan och läromedel. Studier från Sverige och Norge tyder emellertid på att pedagoger i stor utsträckning tenderar att planera undervisningen utifrån läromedlen (*Tema läromedel*, 2012, s. 2). Allt tyder på att mycket få lärare väljer att arbeta utan läroböcker och den starka position som läroboken haft genom alla tider lever kvar än idag (Englund, 2011, s.280).

3 METOD OCH MATERIAL

I metodavsnittet presenteras den empiriska undersökningen som jag gjort vid granskningen av fem läroböcker och dess avsnitt som behandlar etik och moral. Religion 1 & 2 för studieförberedande program och Religion 1 för yrkesförberedande program av Birgitta Thulin och Sten Elm och Religion och sammanhang för studieförberedande program, Religion och sånt och Religion: Helt enkelt båda för yrkesförberedande program av Börge Ring. Mitt val av metod presenteras och motiveras, genomförandet av undersökningen beskrivs samt tillvägagångssättet vid bearbetningen av det insamlade materialet.

3.1 Val av metod

I denna studie riktas fokus mot innehållsgranskning av läromedel för yrkesförberedande respektive högskoleförberedande program i förhållande till de gemensamma styrdokument. Lindgren (2012, s. 271) tydliggör att det vid textanalyser är lämpligt att använda sig av både kvantitativa och kvalitativa tillvägagångssätt speciellt vid akademiska studier. Detta är ett tillvägagångssätt som även tillstyrks av Denscombe (2009, s.187) som menar att problemet bör ses ur flera vinklar för att validiteten ska bli så stor som möjligt. Med stöd av detta har jag valt att göra en innehållsanalys med både kvantitativ och kvalitativ metod.

Begreppet kvantitativ innehållsanalys innefattar olika delar, beskriver Esaiasson m fl. (2012 s. 223). Jag har inriktat mig på att innehållsgranska text och bild i läromedel för att kunna framställa jämförbara data. Att använda sig av kvantitativ innehållsanalys för att granska hur stor del av innehållet olika kategorier upptar är en lämplig metod ”en händelse eller sakfråga som får stort utrymme ... är en viktig händelse eller fråga” (a.a. s. 224). Etik och moralavsnittet är den del som har mest utrymme i läroplanens beskrivning av ämnets syfte och att granska utrymmet det avsnitt upptar i läromedel anser jag därför vara intressant.

3.2 Genomförande

Genom att jämföra innehållet både kvantitativt med tabeller och diagram samt kvalitativt genom att jämföra innehållet i kapitel samt övningsuppgifter i de studerade läroböckerna har jag försökt besvara mina frågeställningar utifrån flera tänkbara vinklar. I både den kvantitativa och kvalitativa undersökningen har jag inte skiljt på tolkning och granskning eftersom det

krävs ett visst mått av tolkning för att urval och granskning ska kunna göras, menar Esaiasson m fl. (2012, s. 224). Detta innebär för denna studie att jag kvantitativt granskat data medan jag kvalitativt valt ut kategorierna utifrån styrdokumentet och därefter gjort en tolkning av innehållet. Kategorisering på detta vis utgår från det som kallas beskrivande innehållsanalys där jämförelse mellan likheter och skillnader kan göras. (a.a.)

Att belysa yt betydelsen av det som står i texten är syftet med att jag genomförde den kvantitativa delen av undersökningen, enligt rekommendation av Lindgren (2012, s.271). Den delen av uppsatsen består av kvantitativa data i form av granskning av sidantal, storleken på sidorna, brödtextens storlek i millimeter mätt på versaler, antal och storlek på bilder. Här använde jag inte mig av kategorierna från läroplanen utan syftet med att granska materialet var att försöka få fram jämförbara data som kunde ge mig information om hur mycket plats text och bild upptar samt hur många övningsexempel som eleverna får tillgång till via läroboken.

För att kunna granska texten på djupet utgick jag från de utvalda kategorierna från läroplanen och använde en kvalitativ metod. I urvalet av kategoriseringen hade jag läroplanens fullständiga information om ämnet framför mig och valde ut samtliga punkter där etik och moral behandlades för att kunna granska om läroböckerna innehåller all den information som eleverna behöver för att kunna nå kunskapsmålen. Esaiasson m fl. (2012, s.249) beskriver att den kvalitativa delen av undersökningen används för att kunna urskilja underbyggd mening i texten. Granskningen baseras därmed på vad som egentligen står i texten. Innehållsgranskningen av texten i den här undersökningen kommer att utgå från frågor som grundar sig på att läromedlen ska vara skrivna så att de riktar sig till de gällande styrdokumentet, detta med stöd av Liljefors Persson (2011) som poängterar vikten av läromedlens koppling till ämnesplaner ”Aktuella styrdokument måste ligga till grund för innehåll och struktur”(Liljefors Persson, 2011, s.91). De kategorier och frågor som är utgångspunkten för undersökningens kvalitativa del är hämtade med inspiration från styrdokumentet under rubrikerna ämnets syfte och kunskapsmål och är följande:

- Reflektion över människors värderingar
- Respekt och förståelse för olika sätt att tänka och leva,
- Tolkning och analys, tillämpning av etiska modeller,

- Föreställningar om ett gott liv och samhälle,
- Analys av argument i etiska frågor,
- Normativa etiska teorier och modeller
- Dygdetik och andra moraliska föreställningar.

3.3 Bearbetning

Urvalet av läromedel gjordes genom att söka efter nyligen utgivna läroböcker anpassade efter den senaste ämnesplanen för religionskunskap 1 i Gy11 och inriktades mot antingen yrkesprogram eller studieförberedande program. Det visade sig snart att det ännu inte utkommit så många upplagor som är helt anpassade efter Gy11, vilket kom att bli avgörande för valet av litteraturen.

För att kunna granska och jämföra läromedlen på ett systematiskt sätt valde jag att använda mig av författare som skrivit minst två olika läromedel anpassat för kursen religionskunskap 1. Esaiasson m fl. (2012, s.252) menar att det behövs mycket arbete för att en djupare förståelse av en text ska kunna ges. Texten måste läsas flera gånger både som helhet och med eftertänksamhet. Därför började jag med att läsa igenom förord, innehållsförteckning samt kapitlen som behandlar etik och moral i respektive läromedel. Därefter gjorde jag en djupare granskning av textens innehåll genom att läsa texterna igen. Jag började med den kvantitativa delen av granskningen. Då mätte jag först sidornas area och räknade sidantal och antalet bilder. Jag mätte även bilderna för att kunna se om de var förstorade eller förminskade eftersom läromedelsförfattarna i de flesta fall använde sig av samma bilder i sina egna böcker. Slutligen mätte jag storleken på texten.

Eftersom textinnehållet till största grad visade sig vara likvärdigt i författarnas egna böcker oavsett om de var anpassade efter yrkes- eller studieförberedande program förutom vissa små skillnader i avsnitten om etiska modeller så valde jag att inte mäta textinnehållet kvantitativt utan endast granska innehållet, kvalitativt i detta avseende. En kvantitativ granskning av textmängd hade inte gett mig relevant resultat eftersom författarna endast kastat om ord eller använt mindre komplicerade ord i de olika böckerna.

I den kvantitativa undersökningen sammanställde jag även författarens val av namn på huvudrubriker samt hur många övningsuppgifter som finns med under varje rubrik för att

tydligare kunna se om kapitlen var olika. Efter att jag sammanställt kategorier för att kunna innehållsgranska texten kvalitativt läste jag ännu en gång igenom böckerna och noterade det som föll in under varje kategori med utgångspunkt från Esaiassons m fl. (2012, s.253) direktiv att textstudier bör redovisas med sammanfattande referat, citat av nyckelpassager och argumenterande slutsatser. Efter att jag skrivit ned hur författarna beskrivit etik och moral under varje kategori kunde jag göra en jämförelse mellan yrkesprogrammets böcker och de studieförberedande programmets böcker.

3.4 Studiens tillförlitlighet

Att referat blir sammanfattande av ursprungstexten och att citatens betydelse blir väsentliga för validiteten och att argumentationen ger ett lyft för att påvisa de överväganden som gjorts under tolkningsarbetet är något som Esaiasson m fl. (2007, s.253) vill framhäva. Jag utgick från detta i min jämförande analys och diskussion för att styrka mina påståenden utifrån mitt resultat. Denscombe (2004, s. 9) menar dessutom att om en empirisk undersökning ska kunna uppfattas som tillförlitlig måste giltiga och exakta uppgifter användas när resultatet presenteras. Därför har jag under hela undersökningens gång varit mycket noga med att granska materialet på ett objektivt sätt. Den empiriska undersökningens tillförlitlighet är avgörande för hela studiens resultat (Larsen, 2007, s.42). Metoddelen måste vara så pass noggrant presenterad att undersökningen ska kunna genomföras om igen utan att resultatet ändras markant.

3.5 Metoddiskussion

Valet att genomföra både en kvantitativ och kvalitativ undersökning i uppsatsen visade sig ge både ytliga och djupgående vinklar på min problemställning. Det var dock tidskrävande att genomföra den kvantitativa delen och utfallet av den gav inte riktigt så stor tyngd till uppsatsen som jag före genomförandet hade räknat med. Att redovisa hur stor del av böckerna som bestod av bilder samt hur många övningsuppgifter som presenterades var det som tydligast visade på skillnader mellan läromedlen. Syftet med att redovisa hur stor del av kapitlet om etik som upptas av bilder antog jag vara relevant för att kunna se om författarna valt att förstora, förminska, lägga till eller plocka bort bilder i de olika versionerna av böckerna. Från början hade jag tänkt mäta hur stor del som presenterades i text men eftersom

det var allt för tidskrävande att räkna tecken manuellt och att styckeindelningen med spalter och liknande skiljde sig markant åt i de olika versionerna av böckerna så gav det mig ingen relevant information utan denna del av undersökningen valde jag att presentera i den kvalitativa undersökningen istället där jag i den flytande texten kunde beskriva om texten förstörats eller förminskats i de olika delarna av kapitlet. Att materialet i författarnas olika upplagor visade sig vara så lika och att det endast var små skillnader i framförallt presentationen av etiska modeller och övningsuppgifternas antal och variation gav mig tillförlitlighet till studien då antalet tecken i hela kapitlet inte var väsentligt i samma utsträckning som om skillnaderna varit stora. Jag försökte få tag på Börge Rings nyaste version av den yrkesinriktade boken *Religion och sånt* men den beräknas komma ut först 2014. Istället mailade jag Börge Ring och fick bekräftat att den nya boken kommer se likadan ut i struktur och upplägg men att den nya utgåvan kommer innehålla något tillägg som är anpassat efter Gy 11. Jag använde med stöd av detta, den upplagan som finns ute i skolorna idag.

Materialet i den kvalitativa delen av uppsatsen blev som jag räknat med presenterat som en jämförelse av läroböckerna och jag fick här en mycket djupare insyn, då jag kunde mäta skillnader på ett tydligt sätt eftersom författarna endast i vissa stycken valt att lägga till eller ta bort ord eller skriva om stycken så att de var mer utförliga eller korta och koncisa. Att jag läst texterna i böckerna flera gånger underlättade mycket vid jämförelsen eftersom jag lättare kunde hitta de delar som var samma i de olika upplagorna. Det som var svårast var att undvika att dra slutsatser med utgångspunkt i att yrkesprogrammets böcker skulle innehålla mindre fakta, vilket jag hela tiden varit medveten om att det skulle kunna påverka mitt resultat. Att en bok skiljde sig från de övriga gjorde inte studien svårare men den gick inte att jämföra med de övriga på samma sätt eftersom den enligt min uppfattning var mer anpassad till Gy 11.

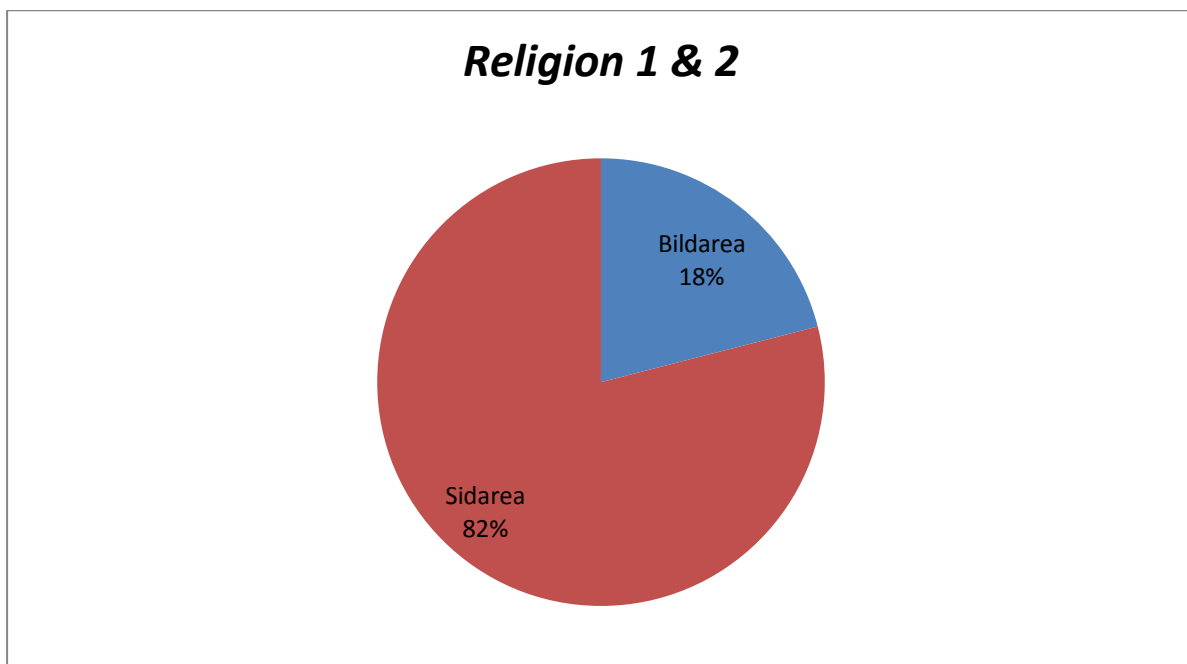
Om det funnits mer tid hade jag valt att använda mig av fler läromedel och inte inrikta mig så starkt på enskilda författare som gjort två versioner av läromedel. I skrivande stund finns inte så många utgivna exemplar av läromedel för religionskunskap 1 men studien hade kunnat få större validitet om jag kunnat jämföra ännu fler läromedel och då se problemet ur ett vidare perspektiv där fokus riktas mot skillnader i stort samt fler delar än etik och moral.

4 RESULTAT

4.1 Redovisning kvantitativ granskning

Nedan presenteras den kvantitativa delen av undersökningen där mätbar information om läroböckerna redovisas i procent för att klargöra hur förhållanden ser ut mellan bilder och text. Absoluta data om antalet sidor, teckensnitt, antalet rader samt antalet huvudrubriker redovisas också. Böckerna presenteras var för sig uppdelat på en figur som visar på hur stor plats bilderna upptar i kapitlet, i förhållande till den totala sidans area och en tabell som redovisar storleken på tecken, antalet bilder och det totala sidantalet som benämns som etik i läromedlen.

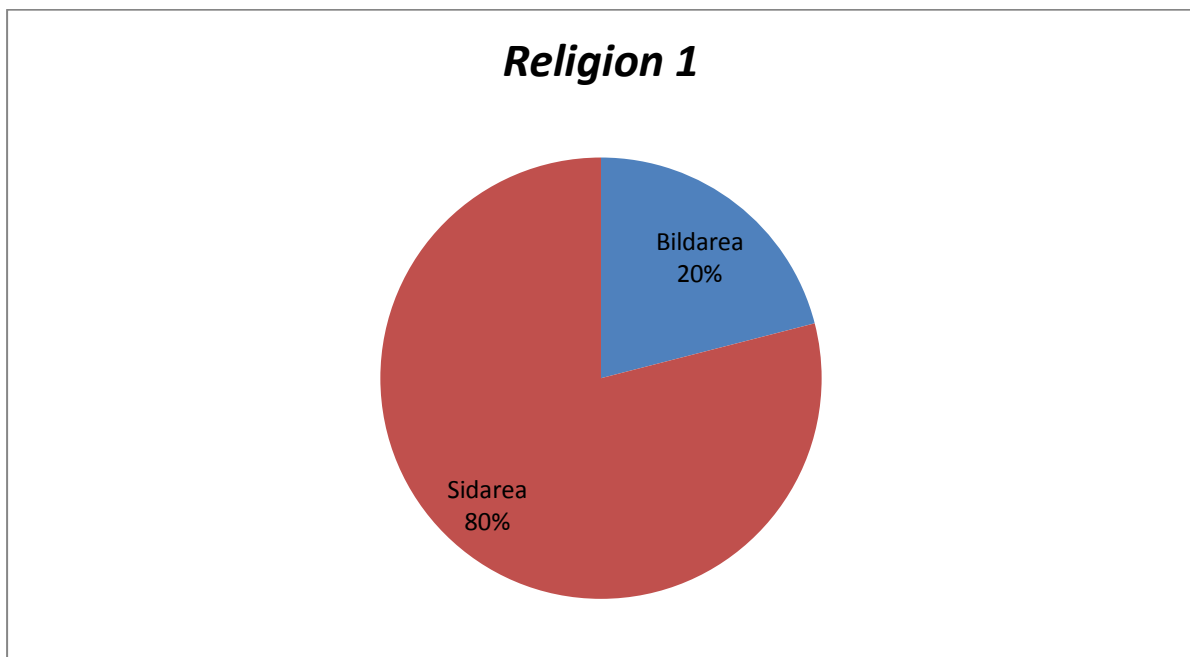
Religion 1 & 2 är anpassad för studieföberedande program och författad av Birgitta Thulin och Sten Elm 2012.

Beräkningen utgår från de 34 bilderna med en total area på $2461,5\text{cm}^2$ och den totala sidarean på $450\text{cm}^2 \times 30$ sidor avrundat till närmsta heltal.

Antal sidor:	30
Storlek på brödtext:	3,1 mm
Antal bilder:	34
Rubriker:	Skillnaden mellan etik och moral
	Etiska mönster (+ 6 övningsuppgifter)
	Levnadsregler (+ 1 övningsuppgift)
	Extrauppgifter (5 övningsuppgifter)
	(religion 2) Etiska problem (9 övningsuppgifter)
	(religion 2) Etiska tillämpningar (3 övningsuppgifter)

Religion 1 är Birgitta Thulin & Sten Elms bok som inte är specialanpassad för de studieförberedande programmen 2012.

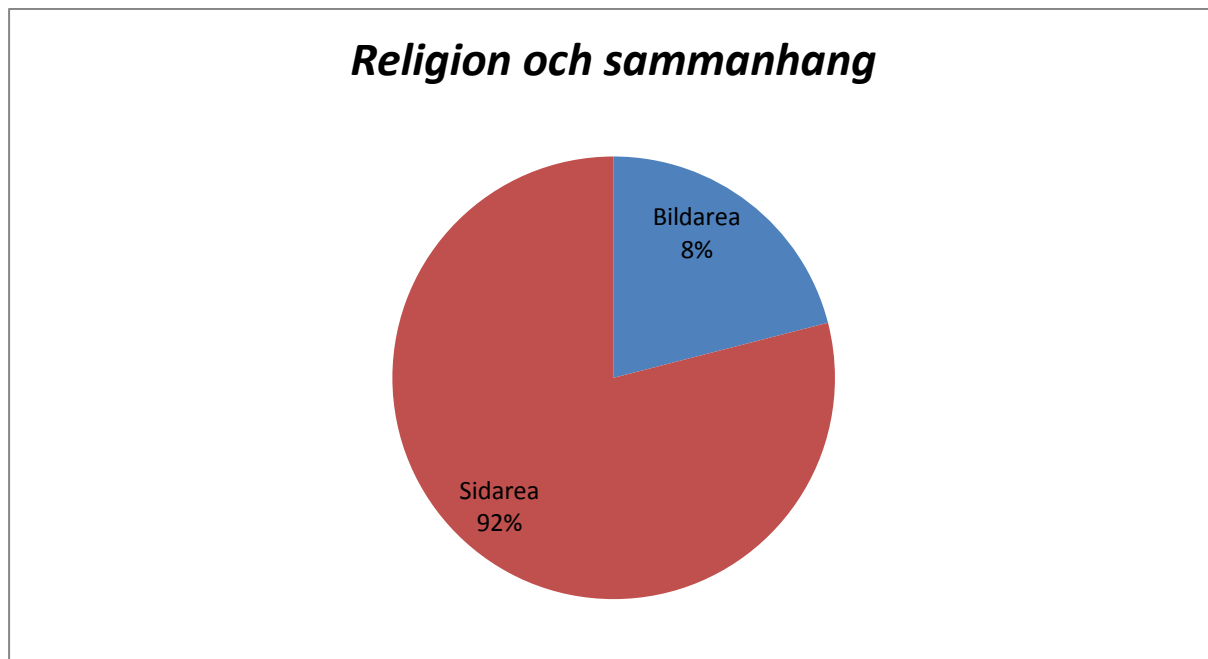
Beräkningen utgår från de 27 bilderna med en total area på $2406,25\text{cm}^2$ och den totala sidarean på $450\text{cm}^2 \times 27$ sidor avrundat till närmsta heltal.

Antal sidor:	27
Storlek på brödtext:	3,1 mm
Antal bilder:	27
Rubriker:	Skillnaden mellan moral och etik
	Etiska mönster (+ 6 övningsuppgifter)
	Levnadsregler (+ 1 övningsuppgift)
	Extrauppgifter (3 övningsuppgifter)
	Argumentera kring etiska frågor (9 övningsuppgifter)
	Moral och etik extra uppgifter (2 övningsuppgifter)

Påvisade skillnader mellan *Religion 1 & 2* och *Religion 1* är att:

- Bilderna upptar 2 procentenheter mer av sidarean i *Religion 1*.
- 3 sidor skiljer etik och moralavsnittet åt där *Religion 1 & 2* innehåller det större sidantalet.
- De två sista kapitlen skiljer böckerna åt strukturmässigt, där *Religion 1 & 2* har övningsuppgifter för de båda kurserna under samma kapitel. *Religion 1* presenterar 21 stycken övningsuppgifter medan *Religion 1 & 2* presenterar 24 stycken övningsuppgifter.

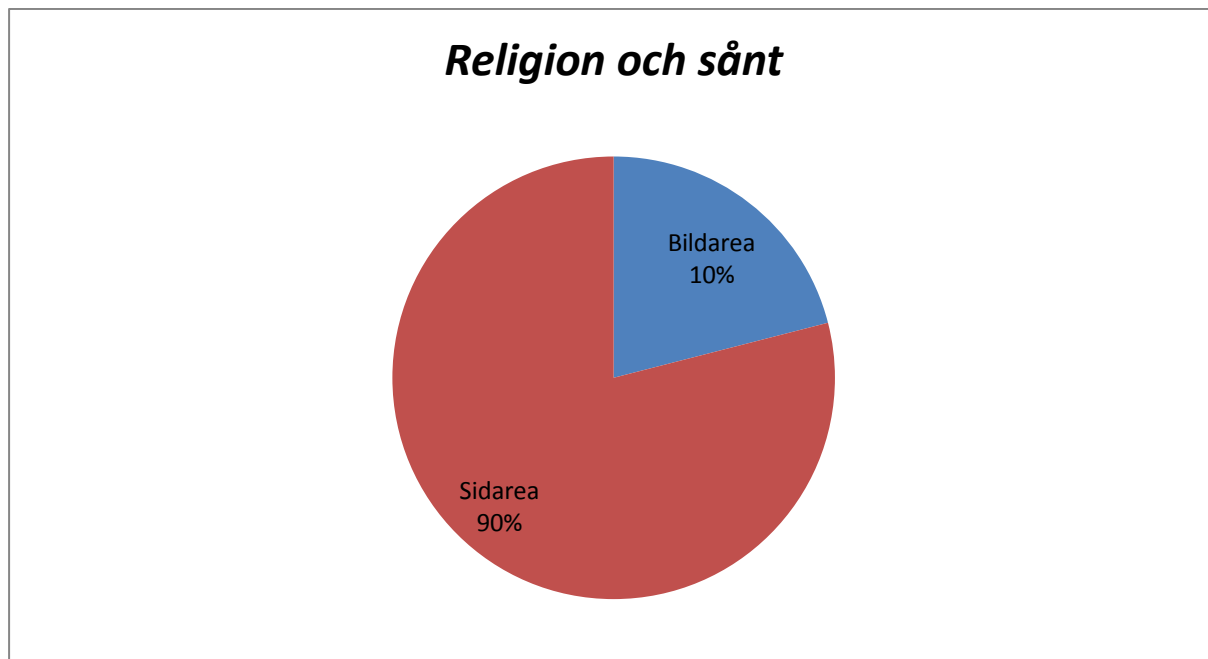
Religion och sammanhang är Börge Rings lärobok anpassad för de studieförberedande programmen 2011.

Beräkningen utgår från de 6 bilderna med en total area på $355,5\text{cm}^2$ och den totala sidarean på $384\text{cm}^2 \times 11$ sidor avrundat till närmsta heltal.

Antal sidor:	11
Storlek på brödtext:	3mm
Antal bilder:	6
Rubriker:	Etik - Moral
	Att visa respekt
	Morsliska problem (+ 2 övningsuppgifter)
	Olika former av Etik (+ 1 övningsuppgifter)
	Undersök och fundera vidare (+ 18 övningsuppgifter)

Religion och sånt är en lärobok som är anpassad för de yrkesförberedande programmen och författaren är Börge Ring 2009.

Beräkningen utgår från de 8 bilderna med en total area på $405,5\text{cm}^2$ och den totala sidarean på $384\text{cm}^2 \times 12\text{sidor}$ avrundat till närmsta heltal.

Antal sidor:	12
Storlek på brödtext:	3mm
Antal bilder:	8
Rubriker:	Etik - Moral
	Att visa respekt
	Moraliska problem (+ 2 övningsuppgifter)
	Olika former av Etik (+ 2 övningsuppgifter)
	Undersök och fundera vidare (+ 12 övningsuppgifter)

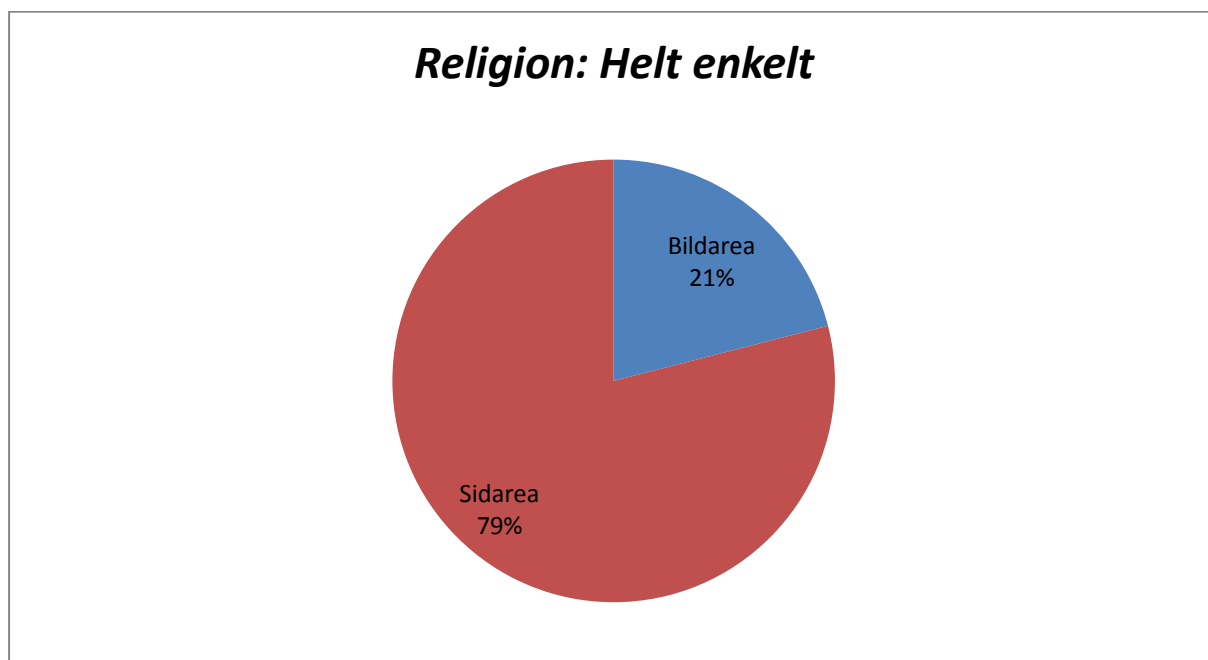
Påvisade skillnader mellan *Religion och sånt* och *Religion och sammanhang* är följande:

- Det är 1 sida mindre i *Religion och sammanhang* än i *Religion och sånt*.
- Antalet bilder är 2 fler i *Religion och sånt*.

- Övningsuppgifterna i *Religion och sånt* är 16stycken medan det i *Religion och sammanhang* finns 21 övningsuppgifter presenterade.

Religion: Helt enkelt är Börge Rings senast utgivna bok som är specialskriven för de yrkesförberedande programmen 2012.

Beräkningen utgår från de 11 bilderna med en total area på 1335cm^2 och den totala sidarean på $400\text{cm}^2 \times 16$ sidor avrundat till närmsta heltal.

Antal sidor:	16
Storlek på brödtext:	3mm
Antal bilder:	11
Rubriker:	Ett gott liv – dygdetik (+24 övningsuppgifter)
	Olika former av etik (+ 6 övningsuppgifter)
	Moraliska problem (+11 övningsuppgifter)
	Ett gott samhälle (+ 8 övningsuppgifter)

Påvisade skillnader mellan *Religion: Helt enkelt*, *Religion och sånt* och *Religion och sammanhang* är följande:

- Bildernas area utmärker sig för *Religion: Helt enkelt* med 21 % jämfört med de övriga böckernas 10% och 8%.
- Sidantalet är mer omfattande i *Religion: Helt enkelt*.
- Bildantalet är större i förhållande till antalet sidor.
- Rubrikerna ”Ett gott liv” och ”Ett gott samhälle” presenteras inte i *Religion och sånt* och *Religion och sammanhang*.
- Antalet övningsuppgifter är betydligt fler, 49stycken totalt i *Religion: Helt enkelt*.

4.1.1 Redovisning kvalitativ granskning

Nedan presenteras den kvalitativa innehållsanalysen med författarnas böcker var för sig. Först presenteras Birgitta Thulins & Sten Elms böcker och därefter Börge Rings. Den första boken som beskrivs under varje författare jämförs sedan med övriga då de presenteras. Varje boks innehåll sammanfattas var för sig under de utvalda kategorierna.

4.1.2 *Religion 1 & 2* Birgitta Thulin & Sten Elm

Denna lärobok är enligt förordstexten avsedd för de studieförberedande programmen. Syftet med detta läromedel är vidare att ge eleverna kunskaper om religioner, livsåskådningar samt etiska förhållningssätt. Detta läromedel beskrivs även ge eleverna många möjligheter att arbeta med existentiella, moraliska samt etiska frågor. Det läggs även extra betoning på att läromedlet ska engagera eleverna till att analysera, argumentera samt att ta egna ställningstaganden i religiösa och etiska frågor. Läromedlet beskrivs vara av så omfattande karaktär att ett urval av de många elevaktiva övningarna kan göras. Ännu en gång markeras vikten av övningar till egna ställningstaganden. ”Minns du?” frågorna beskrivs att pedagogen bör använda som stöd för inläring och repetition för elever som önskar detta. (Thulin & Elm, 2012, s.1). Etik har ett eget kapitel i slutet av del 1 i boken. Det finns fem underrubriker varav den underrubriken innehåller övningsuppgifter. I slutet av del två i boken finns ett kapitel med 6 olika etiska och moraliska problemsituationer.

Reflektion över människors värderingar

Inledningsvis för författaren fram tankar kring människor i fattiga länder. Texten är riktad så att eleven ska fundera på vad som är rätt och fel. Det inledande exemplet beskriver bomullsodling i Afrika, vad konsekvenserna blir om du inte köper de jeansen du hade tänkt köpa är tankeställare som eleven får riktat mot sig. Etik förklaras som våra värderingar, våra tankar kring rätt och fel handlande. Tydlig skillnad mellan etik och moral tas upp (Thulin & Elm, 2012, s. 142-143). Ett eget avsnitt angående rasism finns men det kommer först i övningsexemplen, i delen som benämns religion 2. Textinnehållet i större delen av kapitlet är likadant som i *Religion 1*, det som skiljer är att teckensnittet i *Religion 1 & 2* är något mindre, att radavståndet minskats jämfört med *Religion 1* och att det finns några extra övningsuppgifter i *Religion 1 & 2*.

Respekt och förståelse för olika sätt att tänka och leva

Generellt fokuseras det inte på att utförligt beskriva och exemplifiera förståelsen för olika sätt att tänka och leva. Däremot tar författaren upp problematik i samhället så som mobbning. Exempeluppgifterna i detta fall är riktade mot både vuxna personers mobbning på arbetsplatser och utanförskap bland elever i skolan. I avsnittet som tar upp våldtäkt nämns att det i andra kulturer förekommer att kvinnan blir skuldbelagd för våldtäkt. Författaren citerar även Ulrika Messings uttalande i en debattartikel ”Det finns inga kulturer och livsåskådningar i världen som sanktionerar våldtäkt” (Thulin & Elm, 2012, s.156).

Tolkning och analys, tillämpning av etiska modeller

Möjligheterna till tolkning och analys är av mycket omfattande karaktär men det är framförallt i kapitlet som kallas ”Etiska tillämpningar” i delen *Religion 2* som denna omfattning blir så påtaglig. Detta kapitel går djupare in på det etiska valet och författaren väver ihop religioner och livsåskådningar med etik och moral, frågeställningar som att ”Det kanske finns grundläggande etiska regler som är lika för alla människor oavsett religion och politisk åskådning?” (Thulin & Elm, 2012, s.202). Flera bildanalyser av olika omfattande karaktär finns även att tillgå avslutningsvis i kapitlet.

Föreställningar om ett gott liv och samhälle

Kopplingar till kristendomen och tio Guds bud finns med som en faktaruta kopplat till den kristna etiken tidigt i kapitlet (Thulin & Elm, 2012, s. 144). Föreställningar om ett gott liv och samhälle vävs även in i problemställningarna, en fråga benämns det goda livet och eleven

uppmannas av författaren att redovisa vad ett gott liv innebär, vad som styr detta samt hur stor påverkan den enskilda individen har (Thulin & Elm, 2012, s. 151). Mänskliga rättigheter är ett avsnitt som är omfattande i denna lärobok och det förklaras mer ingående kring religiös diktatur (Thulin & Elm, 2012, s. 216-220).

Analys av argument i etiska frågor

En faktaruta i början av kapitlet heter: Analys av etiska frågor och ger tre beskrivningar på hur analys av etiska frågeställningar går till (Thulin & Elm, 2012, s.143). Vidare finns det invävda uppgifter och etiska frågeställningar genomgående i hela kapitlet. Efter att de olika etiska teorierna förklarats består följande antal sidor uteslutande av övningar att etiskt ta ställning till (Thulin & Elm, 2012, s. 147-151). I avsnittet som behandlar mänskliga rättigheter finns en övningsuppgift där eleven ska läsa ett utdrag ur FN:s deklaration och därefter göra en etisk analys kring mänskliga värden som Kadaffi kränkte genom att utföra militära angrepp mot sitt eget folk (a.a. s.219). I läromedlets sista kapitel följer 12 sidor med fördjupande problemlösningssituationer som även är anpassade för religionskunskap 2. Övningsuppgifterna i *Religion 1 & 2* är mer omfattande, framförallt de exempel som kommer i slutet av kapitel 12.

Normativa etiska teorier och modeller

De teorier som boken tar upp är: Pliktetik med den gyllene regeln, konsekvensetik med vinklig mot humanismen, dygdetik, avsiktsetik samt situationsetik med koppling till kärleksbudet. Teorierna förklaras kortfattat och konkret med exempel som textmässigt är skrivna okomplicerat. Problem med teorierna finns med i viss utsträckning, exempelvis i avsnittet om konsekvensetik där det förklaras att "... en rätt handling också kan leda till något ont" (Thulin & Elm, 2012, s. 146).

Dygdetik och andra moraliska föreställningar

Dygdetiken förklaras som att vi inte ska styras av givna regler. Författaren menar att utgångspunkten bör vara att belysa de karaktärsdrag som gör oss till goda människor, vilka vi får till oss genom inlärning. Vidare förklaras att alla karaktärsdrag som uppfattas i positiv mening är dygder. Konkreta exempel ges och i slutet av avsnittet förklaras även dygdernas betydelse i samhället (Thulin & Elm, 2012, s. 145).

4.1.3 Religion 1 Birgitta Thulin & Sten Elm

Läroboken är enligt förordstexten anpassad till gymnasieskolans Gy11. Denna lärobok riktar sig till övriga program som inte är studieförberedande. Vidare beskrivs att kursen religionskunskap 1 syftar till att eleverna ska få kunskaper om religioner, livsåskådningar och etiska förhållningssätt. Läromedlet beskrivs även behandla vetenskaplighet. Stor vikt läggs enligt förordet på att göra eleverna engagerade för att de ska argumentera och ta egna ställningstaganden i religiösa och etiska frågor. Under en egen rubrik beskrivs kapitlen med diskussionsfrågor och det lyfts flera gånger att dessa uppgifter ska verka engagerande ur diskussionssynpunkt (Thulin & Elm, 2012 s.1). I innehållsförteckningen är ”Etik” ett eget avsnitt i slutet av boken med fem olika underrubriker. Omedelbart efter följer ett kapitel som heter: Argumentera kring etiska frågor och problem, med fyra underrubriker: Liv och död, våld, en rättvis värld samt miljön. Ytterligare ett avsnitt behandlar etikområdet och detta heter: ”Moral och etik – Extra uppgifter”. Detta avsnitt är indelat i två delar: genus och människosyn – bildanalys.

Reflektion över människors värderingar

Eftersom det finns färre övningsuppgifter i detta läromedel är inte omfånget av dessa lika stort kring värderingsfrågor som i *Religion 1 & 2*. Vidare så vävs de mänskliga värderingarna in i övningsuppgifterna precis som i boken för studieförberedande program. Rasism är ett eget avsnitt i läromedlet och det beskrivs angående mordet på Patrik Najdi i Klippan, en bild som visar en pojke som lägger blommor symboliserar händelsen, vilket skiljer sig från den andra boken. I samband med detta ger författaren frågor till eleverna angående hatbrott och samhällets ansvar gentemot detta (Thulin & Elm, 2012, s. 157).

Respekt och förståelse för olika sätt att tänka och leva

Även i *Religion 1* har författaren vävt in förståelsen för olika sätt att tänka och leva bland religioner och kulturer. Övningsuppgifterna är i det närmsta identiska som i *Religion 1 & 2* och författaren har i princip endast kortat ner antalet övningsuppgifter.

Tolkning och analys, tillämpning av etiska modeller

Eftersom *Religion 1* saknar det uppföljande kapitlet med etiska tillämpningar så är det naturligt att omfattningen av antalet problemställningar och möjligheten till tolkning och analys därmed blir något mindre i detta läromedel. I avsnittet som benämns ”Moral och Etik –

extra uppgifter” ges en genusbaserad uppgift där eleven ska undersöka hur manligt och kvinnligt framställs inom populärkultur, denna övning är omfattande och det finns 6 stycken bildpar som tillhör uppgiften där eleverna ska arbeta i grupp. Komplicerade ord så som associera, aspekter och systematisera används i denna text och uppgiften beskrivs som en fördjupande uppgift (Thulin & Elm, 2012, s.163).

Föreställningar om ett gott liv och samhälle

I denna bok som ej är specialanpassad till studieförberedande program saknas frågeställningen kring ett gott liv. Däremot finns det exempel på övningsuppgifter som riktas mot samhällsproblematik så som genteknik, dödshjälp, våld, misshandel, självmord, våldtäkt, mobbning och rasism. Det finns även ett avsnitt med rubriken ”En rättvis värld”. Detta avsnitt behandlar ondska och hur religioner och livsåskådningar förhåller sig till det. Även problematik kring jordens fattiga och rika människor behandlas och en faktaruta med FN:s Deklaration redovisas. Texten är enkelt skriven och det finns invävda frågor i textflödet. Exempelvis: ”Vill vi egentligen inte bevara skillnaderna som ger oss möjlighet att leva i överflöd på andras bekostnad?” (Thulin & Elm, 2012, s. 159).

Analys av argument i etiska frågor

Läroboken är skriven på så sätt att övningsexempel och uppgifter är av omfattande karaktär. De är trots detta relativt enkelt beskrivna men behandlar stora frågor som är mer världsomfattande och som inte direkt relaterar till vardagsproblem. Även om författarna ibland startar med vardagliga beskrivningar så mynnar det i flertalet exempel ut i att bli mycket omfattande uppgifter där eleven får tänka även utanför sina egna ramar: ”Du har sommarlov och är ensam hemma... tvättmedlet är slut. I butiken ser du att det finns ett miljövänligt tvättmedel. På paketet står att detta medel inte sprider farliga ämnen i vattnet. Problemet är att tvättmedlet är mycket dyrare...” (Thulin & Elm, 2012, s.162). Eleven får sedan följdfrågor kring det personliga ansvaret för miljön.

Normativa etiska teorier och modeller

Precis som i *Religion 1 & 2* tar denna lärobok upp pliktetik med den gyllene regeln, konsekvensetik med vinklig mot humanismen, dygdetik, avsiktsetik samt situationsetik med koppling till kärleksbudet (Thulin & Elm, 2012, s.142-144). Texten är ordagrant likadan som i *Religion 1 & 2*. Skillnader märks först i övningsuppgiftsavsnittet där det finns fler uppgifter och därmed möjligheter att även använda sig av de normativa teorierna.

Dygdetik och andra moraliska föreställningar

Avsnittet om dygdetik är exakt samma som i *Religion 1 & 2*. Även uppgiften som tillhör dygdetiken är likadan. Bilden som finns på sidan har förminskats något, teckensnittet är aningen större och radavståndet likaså.

4.1.4 Religion och sammanhang Börge Ring

Börge Ring beskriver personligen i ett mail till mig att detta läromedel är anpassat till de studieförberedande programmen. Samtliga etiska problemställningar i inledningskapitlet är nyskrivna för just denna utgåva. De etiska frågorna återkommer sedan enligt beskrivningen i förordstexten i varje kapitel tillsammans med trosföreställningar inom religionen samt synen på livet (Ring, 2011, s. 5). Etik och Moral har ett eget avsnitt som första kapitel i boken. Det finns tre underrubriker varav en som är uppbyggd av uppgifter för eleverna att ta ställning till. Ett längre inledande kapitel sammanfattar läromedlets innehåll och tar upp viktiga begrepp (Ring, 2012, s. 6-15). Etik beskrivs som en av fem komponenter i religioners innehåll och översätts med ”levnadsregler man bör följa.” (Ring, 2012, s.8).

Reflektion över människors värderingar

I inledningskapitlet nämns att synen på människor är betydelsefull och att moraliska beslut påverkas av huruvida vi ser människor som lika mycket värda. Även ett exempel att en rasist kan hata svarta människor nämns i relation till moral och omoral i inledningskapitlet (Ring, 2011 s. 5). Precis som författaren lovar i förordet så återkommer etiska frågeställningar i samband med beskrivningen av religionen även senare i boken. Det finns exempelvis frågeställningar om vad som skulle hända om alla kyrkor stängdes eller om tystnadsplikt ska gälla till hundra procent i alla lägen (Ring, 2011, s. 146-147).

Respekt och förståelse för olika sätt att tänka och leva

Det finns inslag av att inspirera eleverna till att söka information för att få förståelse för hur människor lever i andra länder och inom andra religioner (Ring, 2011 s. 29). Det ges dock inga konkreta beskrivningar på hur skillnaderna ser ut utan det är mer exempel där eleven bör ha förståelse för att exempelvis kvinnor behandlas på annorlunda sätt här i Sverige jämfört med vissa andra länder. Att få förståelse för olika sätt att tänka kan däremot exemplifieras

genom att eleven i övningsexemplen tar ställning i frågor genom att förslagsvis få rollen som pliktetiker (Ring, 2011, s.28-29).

Tolkning och analys, tillämpning av etiska modeller

Bokens inledande exempel är enkelt utformade och behandlar vardagliga tonårsproblem kring exempelvis vänskapsrelationer (Ring, 2011, s.17-20). Under rubrikerna som beskriver de etiska modellerna finns både fördelar och nackdelar med metoderna representerade. I avsnittet om utilitarismen finns även ingående frågeställningar kring problematik med att praktiskt använda sig av metoden (Ring, 2011, s.23). Delarna som behandlar etiska modeller är skrivna på ett konkret sätt och eleven får minst ett exempel på hur modellen kan användas i praktiken. Ett exempel från sinnelagsetikavsnittet: ”Säg att du vill hjälpa ett litet barn över gatan. Din avsikt är god, du vill att barnet säkert ska komma över till andra sidan gatan. Men när ni är mitt på gatan så snubblar du och barnet ramlar och bryter benet. Trots det är det en god handling för du ville något gott” (Ring, 2011, s.26).

Föreställningar om ett gott liv och samhälle

Förenklade exempel på detta är hur man ska tänka om man får för mycket växel tillbaka i affären eller att be någon annan skriva ens läxa (Ring, 2011, s. 18). I avsnittet om den gyllene regeln dras paralleller till bibeln men även poängteras det att denna moraliska regel tillämpas inom flertalet religioner i världen (Ring, 2011, s.25). Språkbruket är generellt komplicerat: ”Denna moraliska grundregel återfinns i ett stort antal religioner över hela världen och verkar vara en allmänmänsklig erfarenhet. Regeln vill visa på att vårt handlande bör vara konsekvent. Att begära av andra det man inte begär av sig själv, skulle vara ytterst inkonsekvent. Det finns inga skäl till att placera sig själv i en särställning”. Även det kategoriska imperativet förklaras utförligt med flera komplicerade ord (Ring, 2011, s.25-26). Slutet av etikkapitlet behandlar självmord och destruktiva tankar och handlingar. En faktatext i inledningen sammanfattar statistik över hur stort detta problem är i Sverige och eventuella anledningar till att självmord begås (Ring, 2011, s. 31-33). I detta avsnitt är texten och bilden förminskad jämfört med *Religion och sånt* och upptar mindre antal sidor, dock är det exakt samma textinnehåll.

Analys av argument i etiska frågor

Värdestegen tas upp i första kapitlet och man skiljer på egenvärde och nyttovärde och inom pliktetikavsnittet finns även ett konkret exempel på hur värdestegen används och katolicism

tas upp för att jämföras med andra kristna: ”Katoliker sätter regeln att inte skiljas högst, på grund av löftet inför Gud. Andra kristna kan tänka sig att bryta löftet för att det i ett olyckligt äktenskap saknas kärlek” (Ring, 2011, s.25). I uppgiftsavsnittet finns sju stycken problem som är skrivna som frågor som kan tänkas vara skrivna för att inspirera tonåringarna till att argumentera och analysera. Ämnen som tas upp är bortgifte, alkohol, misshandel, hedersrelaterat våld, relationer och lagar och regler (Ring, 2011, s. 27-31).

Normativa etiska teorier och modeller

De modeller som boken nämner är följande: Konsekvensetik med ett särskilt avsnitt angående utilitarism, pliktetik med den gyllene regeln samt det kategoriska imperativet, sinnelagsetik samt situationsetik. Varje avsnitt är skrivet på ett konkret sätt med exempel på hur man bör reagera och tänka om man tänker som respektive etiker (Ring, 2011, s.22-26). Exempelvis beskrivningen av pliktetik: ” Det brinner i ett hus och brandmännen säger att det inte finns en chans att få ut någon levande ur lågorna. Men du känner att du måste försöka rädda liv, utan tanke på konsekvenserna. Du följer regeln: Försök alltid rädda den som är i fara” (Ring, 2011, s.24).

Dygdetik och andra moraliska föreställningar

Ordet dygd nämns inte i boken men det finns flera uppgifter och exempel på situationer där eleven får möjlighet att ta del av moraliska dilemman.

4.1.4 Religion och sånt Börge Ring

Detta läromedel är enligt Börge Ring anpassat till de yrkesförberedande programmen, en nyare upplaga av denna bok har ej gått i tryck men beräknas vara ute i skolorna under 2014. Innehåll och struktur skiljer sig inte i den kommande utgåvan men den har några tillägg för att passa Gy 11.

I inledningen beskrivs att läromedlet behandlar viktiga existentiella frågor, att det inte finns något facit till denna typ av frågor. Därefter beskrivs även här att det är nyskrivna etiska frågor i inledningskapitlet samt att dessa återkommer, genomgående i boken. Kvinnans roll läggs stor vikt vid i detta läromedel. Det finns även en beskrivning av att det i varje kapitel finns en sammanfattning där det beskrivs antalet utövare samt vilka grupper som finns i

Sverige (Ring, 2009, s. 6). Etikavsnittet är först i boken med tre underrubriker varav en som endast består av uppgifter som eleverna kan diskutera kring. I början av boken finns även en mycket kort inledning där det nämns att etik är viktig inom alla religioner (Ring, 2009, s. 7).

Reflektion över människors värderingar

I inledningskapitlet nämns att våra moraliska beslut påverkas av vår människosyn. En skillnad från *Religion och sammanhang* är att rasistiska attityder inte tas upp här, men det finns andra frågeställningar som: Vem har ansvar för jorden? Och föds människan som en ond varelse? Begreppet människosyn vävs in och det finns ett avsnitt om humanism där människans egenvärde understryks. I *Religion och sammanhang* är dessa avsnitt istället inbäddade i inledningskapitlet. Författaren nämner även exempel på hur en diktator styr sitt folk och inte låter dem uttrycka sina åsikter fritt och att detta räknas som att inte visa respekt för människors egenvärde. Det nämns att det är rätt enligt humanismen att bruka våld mot en person som förtrycket människor. Även historisk bakgrund till humanismen nämns kortfattat. Existentialismen tas också upp tidigt i kapitlet och namn som Kirkegaard och Sartre nämns för att förklara dess historik. En annan skillnad gentemot *Religion och sammanhang* är att det i detta inledande kapitel även förklaras kring veganism som en livsåskådning och viktiga frågeställningar som veganismen tar ställning till tas upp. Avslutningsvis i avsnittet om veganism ställs frågor till eleverna att fundera på kring veganism (Ring, 2009, s.8-11). I denna lärobok är de etiska sammankopplingarna till religionerna inte lika tydliga och utförliga, dock finns det någon etisk fråga som är samma som i *Religion och sammanhang* och det är till exempel frågan om vad som skulle hända om alla kyrkor stängdes (Ring, 2009, s.105).

Respekt och förståelse för olika sätt att tänka och leva

Det finns en uppgift som är likadan som i *Religion och sammanhang* där eleverna ges möjlighet att välja att ta ställning som pliktetiker, konsekvensetiker, sinnelagsetiker eller ur religiös synvinkel med inriktning mot judendom, kristendom, islam, hinduism, buddhism eller samisk religion (Ring, 2009, s. 23). Även i denna lärobok vävs olikheter i religion och kultur in i de vardagliga dilemman som eleverna får ta ställning till. En annan skillnad är att det tidigt i kapitlet beskrivs övergripande moraliska tankegångar. Detta avsnitt handlar om att visa respekt och här beskrivs på ett mycket enkelt sätt vad etik är i vardagen, att etik och moral handlar om hur vi ska leva tillsammans. Man skiljer även på stil eller hyfs och etik och moral på ett förenklat sätt gentemot *Religion och sammanhang* (Ring, 2009, s.9).

Tolkning och analys, tillämpning av etiska modeller

Istället för att utförligt beskriva de olika teorierna med komplicerade ord så finns det i denna version en saga där eleven ska ta ställning till samt rangordna vem de tycker gör mest fel. I denna saga beskrivs karaktärerna kvinna, man, älskare, vän och väktare och samtliga utför handlingar som är mer eller mindre bra, detta är upp till eleven att avgöra och rangordna vem som handlar mest moraliskt fel, utifrån de kunskaper de tidigare fått i kapitlet (Ring, 2009, s.21).

Föreställningar om ett gott liv och samhälle

Den gyllene regeln presenteras endast utifrån Jesus ord ” Allt vad ni vill att människorna ska göra för er ska ni också göra för dem.” Även det kategoriska imperativet saknar förklaring (vilket ges utförligt i *Religion och sammanhang*) förutom den sammanfattande, förenklade meningen ” Handla så, att du kan välja att den regel du handlar efter, görs till allmän lag” (Ring, 2009, s.17). Precis som i *Religion och sammanhang* så avslutas kapitlet med ett utförligt avsnitt om självmord och denna text är identisk i de båda böckerna.

Analys av argument i etiska frågor

Värdestegen förklaras även i denna lärobok men på ett enklare vis. Det används färre komplicerade ord. Egenvärde används inte utan en förenklad förklaring av instrumentellt värde ges. Till avsnittet hör även två uppgifter som är likvärdiga i båda böckerna men färre ord används i denna bok där texten är omskriven så att några ord har plockats bort, vilket ger ett luftigare intryck av texten (Ring, 2009, s.15-16). Beskrivningen av de olika teorierna ger även dem ett förenklade intryck men det finns även exempel på att beskrivningarna är mer utförliga. Då det beskrivs hur värdestegen används inom konsekvensetik går det att urskilja denna typ av innehållsmässig skillnad: ”Katoliker sätter regeln att inte skiljas högst, eftersom de lovat inför Gud att leva tillsammans. Andra kristna håller sig till regeln att kärleken i möjligaste mån ska bevaras, vilket de menar inte kan ske inom ett olyckligt äktenskap” (Ring, 2009, s. 17). I kapitlets bakre del följer en rad moraliska kortare vardagsproblem anpassade för tonåringar. Under nästa rubrik som heter ”fler moraliska problem” behandlas dilemman som presenteras steg för steg, så dilemmat är uppdelat i etapper och eleven får se problemet från olika vinklar. Dessa moraliska problem är likadana i båda böckerna. De uppgifterna behandlar områdena: betygssättning, misshandel, rån och medicinering (Ring, 2009, s. 21-25).

Normativa etiska teorier och modeller

Det är i detta avsnitt som de tydligaste skillnaderna uppkommer. De etiska modeller som boken går igenom är pliktetik med den gyllene regeln samt det kategoriska imperativet, konsekvensetik med en kortare faktatext om utilitarism och sinnelagsetik. Utilitarismen är beskriven i faktatextform med en tydlig avgränsning, tätare text och en tendens till mindre teckensnitt än i *Religion och sammanhang* kan antydast. Utförligare beskrivningar så som att teorin även kallas ”nyttomoral” är borttaget i jämförelse med *Religion och sammanhang*. Svårigheterna med utilitarismen beskrivs inte heller i denna lärobok. Istället finns en kortare sammanfattning på vad etik och moral är och det förtydligas att ”ingen människa följer ett och samma system, utan handlar ibland enligt pliktetiken och ibland enligt konsekvensetiken” (Ring, 2009, s.19).

Dygdetik och andra moraliska föreställningar

Dygdetik är inget som behandlas i detta läromedel. I kapitlet om etik och moral finns olika typer av moraliska föreställningar och pedagogen ges möjlighet till ett urval bland de uppgifter som finns.

4.1.5 Religion: Helt enkelt Börge Ring

Enligt Börge Ring är detta läromedel skrivet för de yrkesförberedande programmen. Detta läromedel skiljer sig helt i förhållande till de övriga läromedel som granskats och därför presenteras innehållet inte på ett jämförande sätt i samma utsträckning som tidigare.

I förordstexten beskrivs rakt på sak att läromedlet ska vara enkelt och tydligt. Vidare beskrivs allmänt innehåll i boken samt att det är en blandning av författarens och elevens möjligheter att fundera och resonera. Det beskrivs även att frågorna och tankarna att ta ställning till i läromedlet är många. Återkommande är fokuseringen på konsekvenser av handlingar. Till denna bok finns även en lärarbok i form av en handledning. Denna beskriver Börge Ring som ett stöd till pedagogen för att undervisningen ska bli optimal (Ring, 2012, s. 5). Etik och Moral har ett eget kapitel i direkt anslutning till inledningskapitlet. Detta består av fyra delar varav ett där fokus ligger på moraliska problem. Delarna är skrivna så att de anpassats till Gy 11, vilket är anmärkningsvärt med tanke på rubrikerna som är: ”Ett gott liv – dygdetik”, ”Olika former av etik”, ”Etiska problem” samt ”Ett gott samhälle”.

Reflektion över människors värderingar

Inledningsvis i kapitlet om etik och moral förklaras begreppen i förhållande till vardagen och förankras i att de svenska lagarna är skrivna utifrån den moral som var gällande i samhället vid tidpunkten då de skrevs. Detta kan enligt författaren vara en anledning till att lagen många gånger inte stämmer överrens med vår allmänna syn på moral. Den tekniska utvecklingen utgör ett exempel på en anledning till att det kan vara så här och även att värderingar i förhållandet mellan män och kvinnor ändras genom tiderna framkommer i inledningskapitlet. Även här särskiljs begreppen moral och stil (Ring, 2012, s. 31).

Respekt och förståelse för olika sätt att tänka och leva

I samband med att författaren går igenom dygdetik så nämns att det alltid finns dygder i religioner och livsåskådningar och att det är ganska likt oavsett vilken religion eller livsåskådning man tillhör (Ring, 2012, s.35). Det finns även ett avsnitt i början av boken där mångkulturalitet beskrivs i samband med att det är viktigt att se att vi varje dag påverkas av möten med människor som tänker, lever och tror på andra sätt än vi själva (a.a., s. 37). Genomgående i kapitlet om etik och moral får författaren in tankar om att det inte alltid har varit så jämnliskt i Sverige och att det finns skillnader mellan hur män och kvinnor behandlas och behandlar varandra inom olika kulturer och religioner. Ett exempel är att: ”För 100 år sedan fick inte kvinnor läsa på universitet eller rösta i riksdagsval i Sverige” (Ring, 2012, s. 38).

Tolkning och analys, tillämpning av etiska modeller

Eftersom de normativa etiska modellerna framställs kortfattat finns det inte möjlighet att använda svårare uppgifter kopplade till teorierna. Istället har författaren valt att genomgående i etik och moralavsnittet ställa mycket korta frågeställningar så att elever ges möjlighet att fundera över texten som beskrivits. Uppföljning till dessa finns i lärarhandledningen. Frågorna är uppspaltade och exempel på en fråga är följande: ”Var går gränsen för tolerans?” (Ring, 2012, s. 37). Även om frågorna under varje huvudrubrik är många så är de mycket kortfattade. Övningsuppgifterna i sista kapitlet är däremot större och mer djupgående formulerade och kretsar kring tonåringars vardagsproblem.

Föreställningar om ett gott liv och samhälle

Det finns ett eget avsnitt som behandlar området om ett gott samhälle. I detta avsnitt beskriver författaren religionerna konfucianism och daoism. Feminism nämns även som en idérelse som bidrar till det goda samhället. Frågan om vad feminism säger om ett gott samhälle präglar denna text (Ring, 2012, s.49). Ett övningsexempel för eleverna är: ”Konfucianismen, daoismen och feminismen har alla tre förslag på hur ett gott samhälle ska se ut... Vilken eller vilka av dessa förslag tror du skulle leda till att vårt samhälle blev ett gott samhälle?” (Ring, 2012, s. 51). De tre inriktningarna som beskrivs i avsnittet förklaras konkret och enkelt, grundare, grundidé och viktiga personer nämns.

Analys av argument i etiska frågor

I det inledande avsnittet om dygdetik finns flera exempel på etiska frågor där eleven får i uppgift av författaren att ta ställning. Konflikter har författaren valt att benämna dessa moraliska dilemman med och de är konkreta vardagliga problem anpassade till tonåringar (Ring, 2012, s. 35). Ett eget avsnitt behandlar moraliska problem och detta avsnitt präglas av dilemman och frågeställningar. Författaren har valt att utforma dilemman så att eleven får anta en annan roll, förälder och lärare. Eleven får se problemet ur en annan vinkel. Det är relativt enkelt beskrivna dilemman som behandlar vanliga tonårsproblem så som: alkohol, fest, datorspel, relationer, lagar och regler, fusk, hur en lärare bör vara samt betygssättning (Ring, 2012, s.44-47).

Normativa etiska teorier och modeller

Ett kapitel inom etik och moral i läromedlet beskriver de olika normativa teorierna: pliktetik där värdestegen, den gyllene regeln samt det kategoriska imperativet nämns mycket kortfattat. Konsekvensetiken beskrivs väldigt kortfattat som att ”Konsekvensetiken säger att varje handling ska bedömas utifrån konsekvenserna” (Ring, 2012, s. 42). Därefter beskrivs att människor försöker tänka på konsekvenserna före handlandet och eleven får frågan om det är vanligt att först tänka på konsekvenserna eller om en fast regel helst väljs. För att konsekvenserna ska kunna genomgå före handlandet beskriver författaren även vikten av att använda sig av frågeställningarna i sammanhanget med, vem, när och vad som utgångspunkt (Ring, 2012, s. 42). Sinnelagsetiken har lite mer utrymme och förklaras något mer utförligt och betoningen att avsikten med handlingen är det viktigaste går att urskilja i den berättande texten. Samma exempel som i läromedlen *Religion och sammanhang* och *Religion och sånt* med barnet som går över gatan kommer igen i denna bok.

Dygdetik och andra moraliska föreställningar

Det finns ett eget avsnitt som behandlar dygdetik. I samband med introduktionen till vad dygder står för så beskrivs gudarna Apollon och Dionysos. Ordet dygd beskrivs härstamma från ordet duga och översätts med en inlärd förmåga och ärlighet, mod, trohet och rättvisa beskrivs som exempel på dygder. Aristoteles nämns och författaren förklarar att: ”Dygder är något som människan själv måste utveckla.” (Ring, 2012, s. 35).

5 Analys och diskussion

I denna studies analys- och diskussionsavsnitt presenteras de likheter och skillnader jag har kunnat uttyda i läroböckerna för yrkesförberedande program respektive studieförberedande program. Jämförelsen kopplas genomgående till studiens problemställning och diskuteras i förhållande till tidigare redovisad bakgrund.

5.1 Struktur och upplägg i läroböckerna

Att läromedelsförfattarna har ett svårt uppdrag så som Liljefors Persson (2011, s.87) menar i sin beskrivning av utformning av läromedel visar även min undersökning. Ämnesplanen är tydlig med att betona vikten av etik och moral i religionsämnet och som jag redovisat ovan består en stor del av religionsämnets syfte och kunskapsmål av etik och moral. Att författarna gör urvalet är något som syns i min jämförelse eftersom Birgitta Thulins och Sten Elms böcker skiljer sig från Börge Rings i presentation av materialet på så vis att rubriker och struktur är helt olika. I Birgitta Thulins och Sten Elms böcker är etik och moralavsnittet som en avslutande del medan Börge Ring placerat etik och moral främst. *Religion och sånt* har återkommande etiska frågeställningar genomgående i boken, vilket övriga granskade läroböcker saknar. Jag anser att eftersom etik och moral upptar så stor del av beskrivningen av ämnets syfte så bör även läroböckerna anpassas så att etik och moral får större plats och löper genomgående då exempelvis världsreligionerna presenteras.

En av böckerna *Religion: Helt enkelt* av Börge Ring som även är den senast utgivna av de studerade böckerna skiljer sig från övriga på så vis att den har betydligt större area av bilder i förhållande till sidarea jämfört med Börge Rings övriga läromedel i denna studie och den förhåller sig till den senaste ämnesplanen på ett sätt som är utmärkande då den följer målen på ett tydligare sätt än övriga studerade böcker. Den innehåller också fler övningsuppgifter, vilket är något som betonas på flera ställen i ämnesplanens syfte och kursmål. En anledning till att det finns fler bilder i förhållande till sidarean i denna lärobok kan vara att den är utformad för yrkesförberedande program och därmed tenderar att vara något enklare skriven, vilket Börge Ring även nämner i förordstexten att: ”läromedlet ska vara enkelt och tydligt” (Ring, 2009, s.5).

I den kvantitativa undersökningen framkom att de granskade läromedlen innehåller 8-21% bilder. Två av tre läroböcker för yrkesförberedande program visade sig innehålla en större

area av bilder än böckerna för de studieförberedande programmen men storleken på den löpande texten skiljde sig endast åt på ett fåtal ställen då den förstorats eftersom texten innehöll färre komplicerade begrepp. Skolverkets (2012, s. 10) rapport som visar att moderna läromedel innehåller faktaspäckad text som är kort och koncist beskriven kan styrkas något i min undersökning, framförallt i beskrivningen av normativa teorier och modeller i de yrkesförberedande programmens böcker som tenderar att innehålla fler förenklade begrepp. Precis som Lövstedt, (2011, s.13) poängterar så ska en stor del av religionsämnets undervisning innehålla inslag av etik och moral och normativa teorier ska kunna användas.

5.2 Etik i läroböckerna

Skillnaderna mellan yrkesförberedande programmens böcker och studieförberedande programmens böcker visade sig vara framförallt i presentationen av de normativa etiska modellerna och antal övningsexempel samt hur dessa är utformade. Min reflektion vid granskningen av läromedel var omedelbart en förundran över varför de yrkesförberedande programmens böcker innehåller kortare beskrivningar av de normativa etiska modellerna samt varför språket tenderar att vara enklare. Finns det någon anledning till att det ska vara enklare text för att eleven läser en inriktning med yrkesförberedning? *Religion 1* och *Religion 1 & 2* skiljde sig inte lika mycket åt som *Religion och sammanhang* och *Religion och sånt*, vilket jag tror beror på att *Religion 1* inte är uttalat programspecifikt skriven, vilka övriga böcker är. De tydligaste skillnaderna i språk och struktur gick att urskilja i Börge Rings utgåvor vilket är naturligt då denna författare tydligare riktat sina läromedel mot endera målgruppen.

Religion och sammanhang och *Religion 1 & 2* som båda är skrivna för studieförberedande program innehåller betydligt fler övningsuppgifter i etik och moral än motsvarande böcker för yrkesförberedande program. Även här uppstår det funderingar kring vad anledningen är att det är så. Något annat jag reflekterade över var att övningsuppgifterna inte var anpassade eller inriktade till specifika yrken i de yrkesförberedande programmens böcker utan de var vardagsproblem precis som i de studieförberedande programmens böcker. *Religion: Helt enkelt* är undantaget då den innehåller nästan dubbelt så många övningsuppgifter som övriga granskade läromedel men inte heller i denna upplaga finns inriktade etiska frågor för olika yrkeskategorier.

Att samtliga läroböcker innehåller många övningsexempel och att etik- och moralämnet därmed öppnar upp för diskussioner som min undersökning visar stöds av Olivestam (2006, s.70) som i sin forskning pekar på att religionsämnets läromedel skapar ett intresse hos eleverna att diskutera. Övningsuppgifterna i läroböckerna jag granskat tenderar att vara mer djupgående för de studieförberedande programmen. Exemplet med att en saga var ersatt med vardagsproblem i Börge Rings bok *Religion och sånt* tenderar att styrka detta påstående och även i Birgitta Thulins och Sten Elms bok *Religion 1 & 2* där fler övningsuppgifter finns tillgängliga för elever som läser studieförberedande program. I den sistnämnda boken är övningsuppgifterna dessutom blandade med övningsuppgifter för religion 2, vilket naturligt gör att de övningsuppgifter som finns i denna upplaga men inte i Religion 1 tenderar att vara något svårare. Här finns det därmed skäl till att uppgifterna är svårare eftersom kursen religionskunskap 2 går djupare in på området etik och moral.

För att eleven ska kunna nå de höga betygen krävs att eleven utförligt och nyanserat ska kunna använda sig av dessa normativa etiska modeller säger kursmålen. Jag frågar mig hur detta ska vara möjligt för elever i de yrkesförberedande programmen då deras läromedel som Börge Ring beskriver är enkla med korta och koncisa beskrivningar och som min undersökning visar innehåller de även i Birgitta Thulins & Sten Elms bok som inte är anpassad för studieförberedande program i viss utsträckning färre och enklare övningsuppgifter. Detta ställer krav på läraren att använda sig av kompletterande material för att de elever som vill ska ges möjlighet att nå de höga betygen. Lindberg (2006, s. 67) poängterar i sin studie att det ofta förekommer att läraren använder kompletterande material för att motivera eleverna. Men det finns samtidigt inte något krav att läraren ska använda sig av annat material och med tanke på skolinspektionens (2011, s.10) granskning att lärare upplever tidspress och stress i religionsundervisningen så funderar jag på i hur stor utsträckning detta efterlevs och därmed även om läromedelsförfattarna kan stödja sig på att kompletterande material ska användas.

5.3 Skolans val av läromedel

Skolverkets (2012) rapport tyder på att läromedlen generellt har svårt att nå upp till de högra krav som ställs i ämnesplanerna. Min studie visar att brister framförallt finns i avsnitt om dygdetik då information om detta i två av fem granskade böcker helt saknas. Eventuellt kan det vara så att dessa utgåvor givits ut innan dagens ämnesplan varit helt färdigställd. Men att

använda sig av läromedel som inte nämner ordet dygdetik bör göra lärarna uppmärksamma på att läromedlet inte innehåller information till eleverna för att kunna uppnå samtliga kunskapskrav. Även det faktum att skolorna enligt Skolverkets (2011, s.1) rapport använde sig av äldre upplagor av läromedel tenderar att ge läraren mer arbete med att använda kompletterande uppgifter.

5.4 Studiens tillämpning och förslag till vidare forskning

Genomförandet av denna innehållsgranskning av läroböcker har gett mig ökat insyn i hur jag som blivande lärare bör göra urval av läromedel. Att det inte räcker med att använda läroboken för att eleverna ska kunna nå kunskapsmålen är något som jag kommer att bära med mig. Jag har även fått se att skillnaderna är så små och att yrkesprogrammets böcker som jag granskat, inte riktar sig till elevernas intressen och blivande yrken utan att endast tendenser till förenklat material och mindre uppgifter att diskutera kring finns i dessa utgåvor.

Om det funnits mer tid hade jag studerat fler läroböcker och det totala innehållet i dessa. Jag hade även intervjuat läromedelsförfattare samt de på förlagen som kvalitetsgranskar böckerna. Att intervjua lärare och elever ute i skolorna hade också kunnat ge ökad kunskap om hur läroböckerna används och om det är så att det finns tillräckligt med tid för lärarna att använda kompletterande material.

Något som väckt funderingar under studiens gång och som hade varit intressant att undersöka är varför skillnaderna mellan böckerna är så små. Det kan vara så att skillnaderna inte är så stora eftersom ämnesplanen är den samma men varför finns det då olika versioner? Frågan är om det kan vara så att läroböckernas olika utformning och inriktade upplagor kan grunda sig på att författarna kan göra större förtjänst om de skapar upplagor som vid första anblick beskrivs riktade till olika program men vid djupare granskning tenderar innehållet i böckerna i det närmsta vara likvärdigt. Skolverkets (2013, s. 1) forskningsnyheter tyder på att det finns en kommersiell aspekt där förlag och författare gör ekonomisk vinning på att skapa läromedel som är bättre än konkurrenternas. Detta är något som vi som pedagoger bör ha i åtanke. Men huruvida det skapar bättre eller sämre läroböcker och därmed möjligheter för våra elever att nå kunskapsmålen för de olika betygen blir i denna uppsats obesvarat.

6 SAMMANFATTNING

Syftet med uppsatsen var undersöka om de olika läroböckerna för religionskunskap 1 som är avsedda för olika program ger alla elever samma möjligheter att nå upp till läroplanens kunskapskrav. Genom att kvantitativt och kvalitativt granska innehållet i fem olika läroböcker har jag jämfört läroböcker anpassade för yrkesförberedande program och studieförberedande program.

De resultat jag har kommit fram till visar att det är mycket små skillnader mellan läroböcker som är skrivna för yrkesförberedande program eller studieförberedande program. De tydligaste skillnaderna finns under kategorin där normativa etiska teorier beskrivs samt författarens urval av övningsuppgifter samt antalet övningsuppgifter. Även i språk och struktur är skillnaderna mellan läroböckerna marginella. Enstaka ord och begrepp skiljer läromedlen åt och tendenser finns till att de yrkesförberedande programmens böcker är något förenklade. Det granskade bildmaterialet är likvärdigt men i en av läroböckerna, anpassad för yrkesförberedande program var det märkbart en större area av bilder jämfört med övriga granskade böcker.

Generellt lever innehållet i läroböckerna upp till styrdokumentens krav på syfte och innehåll. Enstaka av de granskade läromedlen brister i något avsnitt men antal övningsuppgifter samt möjligheten för eleverna att öva sig på att ta ställning i etiska frågor anser jag att samtliga läromedel lever upp till med god marginal. Den tidigare forskning som granskats och tagits upp för diskussion pekar på att lärare har tidspress och upplevs som stressade vilket kan medföra att det material som läromedelsförfattarna förmodligen räknar med att lärarna ska komplettera undervisningen med vid sidan av läroboken inte används i den utsträckning som boken är anpassad för.

7 REFERENSFÖRTECKNING

7.1 Elektroniska källor

Skolverket,Forskning.se.Tillgänglig:<http://www.forskning.se/nyheterfakta/teman/laromedel/styrdokumentenavgorandevldlaromedelstillverkning.4.1535a1a1138b8b1c0f2249.html>
(Hämtad 2013-05-03)

Lärarnasriksförbund.Tillgänglig:<http://www.lr.se/download/18.2e15552813c8cc3f72a5245/1361264982879/Rapport+GY.pdf> (Hämtad 2013-04-10)

Nationalencyklopedin (2011) *läromedel*.Tillgänglig:<http://www.ne.se/lang/1%C3%A4romedel>
(Hämtad:2013-04-01)

7.2 Tryckta källor

7.2.1 Undersökta läromedel

Ring, Börge (2009). *Religion och sånt*. Stockholm: Liber

Ring, Börge (2011). *Religion och sammanhang*. Stockholm: Liber

Ring, Börge (2012). *Religion: Helt enkelt*. Stockholm: Liber

Thulin, Birgitta & Sten Elm (2012) *Religion 1*. Limhamn: Interskol förlag AB

Thulin, Birgitta & Sten Elm (2012) *Religion 1 & 2*. Limhamn: Interskol förlag AB

7.2.2 Övriga tryckta källor

Algotsson, C-G. (1975) *Från katekestvång till religionsfrihet – Debatten om religionsundervisningen i skolan under 1900-talet*. Uppsala: Univ.

Ammert, N. (2011) ”Om läroböcker och studiet av dem” i *Att spegla världen – läromedelsstudier i teori och praktik*. Ammert, N. (Red.) Lund: Studentlitteratur

Denscombe, M. (2009). *Forskningshandboken för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. 2 uppl. Lund: Studentlitteratur

Englund, B, (2011) ”Vad gör Läroböcker?” i *Att spegla världen – läromedelsstudier i teori och praktik*. Ammert, N. (Red.) Lund: Studentlitteratur

Esaiasson, P. & Gilljam, M., Oscarsson, H., Wängnerud, L., 2007, *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 3:e upplagan. Stockholm: Norstedts Juridik AB

Hall, E. & Liljefors Persson, B. (red.). (2011). *Religionsdidaktik - i teori och praktik*. [Sverige]: Föreningen Lärare i religionskunskap (FLR)

Hartman, S. (2011) ”Perspektiv på skolans religionsundervisning” i *Religionsdidaktik: mångfald, livsfrågor och etik i skolan*. Löfstedt, M. (Red.) Lund: Studentlitteratur

Larsen, A. (2007). *Metod helt enkelt*. Malmö: Gleerups utbildning

Lindberg, V (2003) ”Yrkesutbildning i omvandling”. Stockholm: HLS-förlag

Lindgren, S. (2012) ”Textanalys” i *Många möjliga metoder*. Fangen & Sellerberg (Red) Lund: Studentlitteratur

Linnér, B & Westerberg, B (2009) *Att undervisa är att välja*. Lund: Studentlitteratur

Lövstedt, M. (2011) *Religionsdidaktik: Mångfald, livsfrågor och etik i skolan*. Lund: Studentlitteratur

Olivestam, C. (2006) *Religionsdidaktik – om teori, perspektiv och praktik i religionsundervisningen*. Stockholm: Liber

Skolinspektionen (2012) *Mer än vad du kan tro*. Stockholm

Skollagen. SFS 2010:800

Skolverket (2011) *Litteraturöversikt för Religionskunskap A/Religionskunskap 1 i gymnasieskola*.

Skolverket (2011) *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*